

Scandia introducerar

David Harvey och det förflutnas geografi

Johan Pries

Under senare tid har vi sett en rumslig vändning inom humaniora – tidigare presenterad för *Scandias* läsare av Marie Cronqvist.¹ En nyckelperson i denna trend är den brittiske geografen David Harvey. I och med att geografin sedan 1970-talet allt mer börjat betrakta rummet som en sociokulturell process har ämnets kanoniska diskussioner fått effekter bortom disciplinens gränser. Det är i denna kontext av geografisk nytändning som Harveys perspektiv, vid sidan av exempelvis lundageografen Torsten Hägerstrands kulturintresserade *tidsgeografi* och den mer sociologiskt präglade *historiska geografin*, har kommit att utgöra en viktig referenspunkt för rumsligt intresserade humanister.

David Harveys forskning i gränslandet mellan historia och geografi har gått från en tvärdisciplinär diskussion om rumsskapande processer på 1970-talet till produktionen av en omfattande och mångsidig empiri med genomslag både i och utanför akademien. De skildringar av det förflutnas geografi som blivit Harveys signum kan alltså användas av historiker både som en väg in i en relevant teoretisk debatt och som viktiga forskningsresultat, vilka illustrerar metodologiskt spännande ansatser. Utöver detta är David Harveys roll som akademiker och offentlig person värd att betrakta närmare eftersom han har haft en tongivande roll i den framväxande nordamerikanska *Right to the City*-rörelsen.

Det var en av den franska efterkrigstidens stora filosofiska sammandrabbningar som blev Harveys väg in i den levande teoretiska diskussionen om rummet. I en hård men produktiv debatt som sträckte sig över ett antal böcker och år argumenterade den mer strukturalistiskt influerade Manuel Castells med sin motpart Henri Lefebvre om stadens och rummets betydelse i humaniora och samhällsvetenskap. Den långsamma och fragmentariska översättningen av denna tidiga post-marxistiska diskussion lade grunden för en rad engelsktalande akademikers forskning och rumsliga intresse.²

Harvey plockade upp och vidareutvecklade Henri Lefebvres idé om att rum, i stället för att tas som samhällets givna ramar, borde betraktas som kulturellt och socialt skapade – att samhället återskapas och förändras

genom ”produktionen av rum”.³ Denna tes kom att få resonans i många olika sammanhang, inte minst som en del av en poststrukturalistisk vändning mot språkets betydelse för rumsliga föreställningar.⁴ Harveys projekt var i stället inledningsvis att ta fasta på rummet som ett socioekonomiskt fenomen, genom forskning inriktad på skapandet av stadsrum och det moderna samhällets hastiga urbanisering.

Harveys sätt att studera produktionen av rum gick därmed från Lefebvres öppna tankefigur till ett mer metodologiskt precist grepp. Den underliggande tesen var att det är empiriskt möjligt att undersöka samband mellan skapandet av nya slags rum och olika krafter i samhället. I en serie artiklar från 1970- och 1980-talet laborerade Harvey med metoder för att isolera situationer där nya typer av rum uppstår och sedan koppla detta till en social kontext för att undersöka med vilka mekanismer denna process sker.

Detta rumsliga angreppssätt prövades först i studier av hur den moderna, kapitalistiska staden uppstod under 1800-talet och 1900-talets första hälft. Det direkta problemet var att greppa hur kapital – en flytande, utbytbar och rörlig typ av värdeanhopning – inte bara omdanade platser för att återskapa mer rörligt kapital i en traditionell nationalekonomisk mening, utan också bands upp i städernas byggda miljö. Hur kapital investerades för att producera mer kapital i regionalt specialiserade kluster av tillverkningsindustri var redan ett etablerat problem inom geografisk, historisk och ekonomisk forskning. I stället frågade sig Harvey varför den moderna industrikapitalismen fick den specifikt urbana prägel som vi i efterhand tar för given. Varför flödade spekulativa investeringar så hastigt in i boulevarder, tunnelbanesystem, flervåningshus och gasledningar för att lägga grunden för det vi i dag tänker på som stadens typologi?

En sådan förändring av rummet, menade Harvey, kunde undersökas och förklaras utifrån en rad olika vinklar, givet att rummet betraktades som en social process. I texter om så vitt skilda ämnen som statistiska uppskattningar av byggspekulation i relation till kapitalöverskott under viktoriaisk tid, Pariskommunens raserande och franska statens återuppbyggande av monument samt fordistisk massproduktion och masskonsumtion av bostäder i USA under efterkrigstiden testade Harvey hypotesen om rumsskapande i både kvalitativa och kvantitativa undersökningar.⁵ Även om empirin i sig har blivit flitigt citerad bör det huvudsakliga genomslaget betraktas som inringandet av rumsproduktion som forskningsproblem. Dessa artiklar var alltså en del i öppnandet av ett nytt akademiskt fält, där rumslig förändring över tid slogs fast som en fråga möjlig att undersöka med olika vetenskapliga metoder.

Kapitalets gränser och kapitalismens kriser

Utöver intressanta forskningsresultat och metodologisk uppfinningsrikedom är Harveys forskning av intresse för historiker även utifrån en mer distinkt teoretisk aspekt. Parallellt med studierna av den moderna stadens framväxt arbetade Harvey med att utveckla nya begrepp och verktyg för en rumslig samhällsanalys. Med grund i Lefebvres generella argument om att alla sociala formationer måste skapa rum för att stabiliseras, använde Harvey sina resultat för att teoretisera kapitalismens historiskt specifika sätt att producera rum.⁶

Detta teoretiska projekt sträcker sig över en rad verk, men diskuteras mest djupgående i *The Limits to Capital* (1989). I *The Limits* konfronteras och vidareutvecklas en upplevd rumslig blindhet i Marx kritik av nationalekonomisk teori i *Das Kapital* och *Grundrisse*. Harvey lyfter fram hur vi genom ett antal relativt bortglömda begrepp från Marx kan ringa in kapitalets yttre gränser som centrala för att förstå skapandet av rum. Grunden är hypotesen att kapital på mättade marknader tenderar att anhopas kring det existerande rummets utkanter. Kapital pressar mot och övervinner de etablerade gränserna för sin cirkulationssfär. Att skapa nya investeringsmöjliga platser förutsätter en rumslig omvandling av samhället, skapandet av nya rum.⁷

I denna tendens till rörelse bortom kapitalets gränser blir termen ”spatial fix” ett nyckelbegrepp. Harveys forskning om den moderna staden ringar in hur överskottskapital under perioder av kraftfull tillväxt absorberas i den byggda miljön i form av spekulationsbubblor och på så sätt utgör en stabiliserande tendens. Denna hypotes placeras i en global kontext genom en omtolkning av Marx formuleringar kring kapitalets geografiska utspridning som ”ursprunglig ackumulation”. Rumsskapande i världsmarknadens periferier binds samman med byggububblor i utvecklade storstadsregioner genom att betraktas som två olika former för hur gränser överskrids genom produktionen av rum.⁸

Kapitalets inneboende rumsskapande tendens förstås därmed som en dubbel mekanism för att bearbeta och förflytta den instabilitet som finns i systemet. Ytan som kapitalet cirkulerar på kan vidgas för att svälja större investeringar antingen genom expansion i marginalerna eller genom tätare urbana rum i centrum. Båda tendenserna är uttryck för rumsskapande ”spatial fixes” och båda relateras till räntesökande investeringar vid tidpunkter då tillverkningsindustrin inte framstår som tillräckligt lönsam för att attrahera värde i rörelse.⁹

Harvey framhäver hur investeringar i sådana situationer översvämmar urbana projekt som Paris Hausmanska boulevarder och bankpalats, de brittiska kanal- och järnvägssystemen eller Nordamerikas skyskrapar och

villaförorter. Kapital på flykt från olönsam produktion kan bidra till att förklara liknande rumsskapande investeringar även utanför metropolen, som dynamiken bakom handelsrutters infrastruktur, olönsamma koloniala kapplöpningar eller dagens globala produktionskedjor och varumärkesbyggen. Denna typ av rumsliga investeringsvågor ger i sin tur upphov till spekulativa bubblor i själva rumsskapandet, vilket drar in ännu mer överskottskapital från andra mättade sektorer. Produktionen av rum, den materiella såväl som den imaginära, går på så sätt in i en allt mer intensiv fas.

Med teorin om rumsproducerande "spatial fixes" som motmedel till instabilitet menade Harvey att det gick att förstå *varför* kapitalismen så dynamiskt genererat nya rum och inordnat allt större delar av planeten i ett nätverk av utbyten, trots återkommande kriser och kollapsar. De politiska implikationerna var tydliga för Harvey. I ett försök att belysa och problematisera Marx berömda tes om "profitkvotens fallande tendens" från ett rumsligt perspektiv pekade Harvey på hur allt för stor del av samhällets totala kapital förr eller senare binds till rumsskapande. Därmed kommer allt mindre värde att återinvesteras i arbetsprocessen. Detta resulterar i att mindre mervärde skapas, vilket leder till att allt mer kapital konkurrerar om relativt mindre totala ränteintäkter. Kristendenser och motsättningar kan, med marknadens egen logik, förskjutas över tid och rum, men de kan aldrig helt kontrolleras.

Vid den punkt då kristendensernas ackumulation i rumsskapandet når okontrollerbara nivåer sveper vågor av "kreativ förstörelse", i enlighet med den österrikiske nationalekonomen Joseph Schumpeters hypotes, bort anhopat värde. Även detta, påpekade Harvey, har en rumslig dimension. Ofta devalveras värde genom att bebyggda platser eller infrastrukturella flödesrum lämnas att förfalla i skuggan av en sprucken bubbla.¹⁰ Därmed bereds plats för en ny cykel av kapitalanhopning.¹¹

Finanskrisen och rätten till staden i en urbaniserad värld

Harveys verksamhet under perioden efter *The Limits* följde till stor del de linjer som drogs upp under det tidiga 1980-talet, men den innebar också vissa teoretiska omformuleringar. "Spatial fix"-argumentet reviderades i viss mån och döptes i *The New Imperialism* (2005) om till "accumulation by dispossession" mitt under brinnande Irakkrig, för att sedan tydligare kopplas till produktionen av olikhet och ojämlikhet i *Spaces of Global Capitalism* (2006). De finansiella innovationerna bakom Baron Haussmanns spekulationsdrivna omdaning av Paris under mitten av 1800-talet utgör grunden i monografien *Capital of Modernity* (2006). Hur ett nyliberalt sätt att skapa urbana rum växer fram efter att efterkrigstidens statsskuldfinansierade och

massproducerade städer av höghusområden, villaförorter och motorvägar kastas i kris är huvudtemat i såväl *A Brief History of Neoliberalism* (2005) som den mer cultural studies-inriktade *The Condition of Postmodernity* (1990).

Drivkraften i Harveys forskning framstår under dessa nyliberala guldår som en skräckblandad fascination över kapitalets oerhörda kapacitet till förnyelse genom skapandet av reella och föreställda rum. Hans dystopiska skildring av en kapitalistisk framgångssaga grundas i undersökningar av hur nyliberala mekanismer för att skjuta på motsättningar genom spekulativt rumsskapande uppfanns och masspaketeras i de "globala städernas" bankkvarter. Harveys fokus på samhällets rumsliga reglering förändras markant med bolånekrisens eskalerande utveckling i USA efter 2008. I denna situation slutar vågor av reglerande rumsproduktion, följda av rumslig kreativ förstörelse, att vara enbart ett historiskt fenomen att undersöka och förstå. I stället framstår förintandet av samhällets rum som ett omedelbart problem med reella och i viss mån påverkbara konsekvenser att identifiera och belysa. Förstörandet av rum är temat i skissartade beskrivningar av nybyggda spökstäder, byggarbetsplatser som samlar damm och bolånemarknadens respons på hundratusentals nya bostadslösa amerikanska låginkomsttagare. I de två böcker som Harvey gett ut efter finanskrisen framstår tonläget som mer spekulativt och politiskt.

Sedan sina uttryckligen "liberala formuleringar" i *Social Justice and The City* (1973) har Harvey haft ett tydligt politiskt anslag.¹² I de texter som samlats i essäsamlingen *The Enigma of Capital* (2010) och i antologin *Rebel Cities* (2012) övergår detta politiska tema från vad som kan beskrivas som en kritisk blick till en närmast aktivistisk röst. Denna förändring gör att akademikers dubbla roll som forskare och medborgare blir det kanske mest intressanta i dessa texter. Det betydande genomslag i en större samhällsdebatt som Harvey har fått genom just dessa försök att hastigt orientera sig i krissituationens rasande omdaningsprocess gör också att textens form och funktion framstår som viktiga att betrakta närmare.

För akademiker finns det alltså ett tredje, närmast etiskt, tema att beakta hos David Harvey, utöver teoretiska diskussioner om rummet och specifika empiriska slutsatser. I vilken mån bör akademiker spekulera i de frågor som samtiden kräver svar på, och på vilka sätt är det möjligt att göra detta med hjälp av akademisk forskning? På vilket sätt kan en pågående akademisk debatt utgöra underlag för en större samhällelig diskussion präglad av dynamiken i politiska projekt? Och vad blir effekten av att samhällets motsättningsfulla behov sipprar tillbaka in i forskarvärlden?

När Harvey i *The Enigma of Capital* framhäver den samtida kapitalismens potential att förintna rum rör det sig alltså till stor del om spekulativa tankegångar, kontextualiserade genom tidigare empiriska undersökningar

av nyliberalt rumsskapande. Harvey argumenterar utifrån denna förklaring av nyliberalismens dynamik för att vår tids regleringsmodeller står inför enorma utmaningar som innebär ett stort mått av ovisshet inför framtiden. Genom att mobilisera historiska lärdomar i spekulationer om samtidens möjligheter blir hans fråga snarast vad det skulle innebära om dessa hinder, dessa gränser för kapitalanhopning, omvandlas till en serie möjligheter. Det som beslutsfattare och medborgare borde debattera är alltså inte vilka regleringsmekanismer som är mest effektiva för att kurerat krisande ekonomier, utan vilka de långsiktiga mänskliga kostnaderna för skuldbekämpningens kreativa förstörelse är.

Harvey har inledningsvis svårt att identifiera krafter som skulle kunna styra in en återuppbyggnad av de allt mer sargade ekonomierna i en positiv riktning. Bakom så gott som alla sätt att återupprätta stabilitet och lönsamhet anar Harvey tendenser till fortsatt, och mer våldsam, kapitalförintelse som bereder mark för en ny våg av rumsskapande expansion. Kanske är det för att väga upp dessa dystra varningar, där kapitalrelationens gåta nästan blir omöjlig att lösa, som *The Enigma of Capital*'s uppföljare *Rebel Cities* i stället fokuserar på de alternativ som formulerats i finanskrisens spår.

Artiklarna i *Rebel Cities* syftar till att återupprätta staden som rättighetsarena och plats för människors direkta inflytande över den egna livsvärlden. I det inledande bidraget återvänder Harvey till Henri Lefebvres Paris och diskussionen om invånarnas möjlighet att direkt påverka sin omgivning genom att definiera urbana rättigheter. Därefter bryts den på senaste tiden så uppmärksammade ekonomen Elinor Ostroms teorier om allmänningar mot filosofen Antonio Negris syn på det urbana som en social fabrik för skapande av det allmänna. Till sist avhandlar Harvey i rask takt *Occupy Wall Street*, stadsplaneringen av OS i London 2012, det senaste inom marxistisk ränteteori, en historisk summering av 150 år av ackumulationsregimer och staden som plats för sociala uppror och oroligheter.

Det är återigen inte huvudsakligen empiriska undersökningar av rumsskapande som dominerar texterna, utan preliminära sätt att förstå möjligheterna till skapande av nya rum i samtiden. I hastiga reflektioner används årtionden av urbanforskning som ett slags rutnät av referenspunkter att fixera olika dagspolitiska frågor på. Texternas essäistiska karaktär illustrerar både de möjligheter och de problem som uppstår i skärningspunkten mellan en publik-tillvänd redovisning av akademiska forskningsresultat och forskning som syftar till att öppna upp diskussioner bortom det akademiska kunskapsfältet.

Från sida till sida glider Harvey mellan en aktivistisk röst som mobiliserar sin kunskap i uppmaningar och varningar och ett snarlikt akademiskt språk som sammanfattar och diskuterar aktuell forskning. Problemen med detta framställningssätt bör inte alltför bekvämt avvisas då det är just dessa texter

vars mottagande varit starkast utanför akademien. Inte minst har den rad heterogena "Right to the City"-nätverk som dykt upp de senaste åren och blivit tongivande politiska krafter i flera nordamerikanska och europeiska städer förvaltad och utvecklat Harveys tankegångar kring urbana rättigheter.¹³

Det är viktigt att peka på de olika slags politiska anspråk som framträder i dessa artiklar. Varningar för fällor och fallgropar till dem som vill råda bot på krisen bygger i stor utsträckning på förklaringar extrapolerade från direkta forskningsresultat. De uppmaningar som i stället lyfter fram möjliga vägar framåt och nya sätt att producera samhällets rum ligger längre från akademins kunskapsfält. I den mån historiska exempel används för att belysa dagens situation är de oftast negativa och avgränsande. Harveys sätt att använda sin forskning som offentlig person bygger alltså på att peka på gränser för vissa typer av utveckling, men försöken att hitta vägar bortom dem är med få undantag mindre sammanflätade med vetenskapliga anspråk. Kanske är det vi kan lära av Harveys aktivistiska röst hur akademiker i offentligheten måste vara försiktiga och separera politisk kritik underbyggd av vetenskapliga studier från uppmaningar till politisk innovation; anspråk som har olika drivkrafter.

Den offentliga personen David Harvey och hans roll som akademisk mentor i "Rätten till staden"-rörelserna kommer säkert att bli föremål för en kommande generations undersökningar. Frågan är om det är som rumslig teoretiker, metodologiskt kreativ empiriker eller politisk aktivist som David Harvey kommer att ge bestående bidrag till akademien.

David Harvey and the geography of the past

This article takes the work of David Harvey as an example of the valuable research being done in the space between geography and history. Harvey's influence is described as being significant in the canonical debates within geography that have had a far-reaching impact outside that particular field.

His production is summarized from three different perspectives. First, his contribution to the theoretical debates in the 1970s and 1980s on the spatialization of Marxist thought, initially proposed by Henri Lefebvre, is discussed. Through the discussion of capital as a system that defers social instability through spatial production, Harvey has provided a range of concepts that have proved useful in both qualitative and quantitative research.

As an empiricist, Harvey's findings illustrate the benefits of an approach informed by the theoretical perspectives that he and other spatially interested social theorists have developed. For instance, his work has opened up new avenues of inquiry through his study of cities and urban space in some of its modern and postmodern variations.

Finally, Harvey's role as a public intellectual is analysed. While his position as a prominent and much quoted academic has undoubtedly ensured that the ideas he is associated with have circulated among social movements, it appears that it is his more open essays on the right to the city and the financial crisis, and not his more complex work, that has caught the public's imagination. This observation underscores the important role academics can play in the discussion of social questions, but also the limitations of repackaging complex issues in politically useful terms, and the vigilance needed by those who attempt to navigate these two modes of important knowledge.

Keywords: David Harvey, historical geography, urban development, production of space, Henri Lefebvre

Noter

- 1 Marie Cronqvist, "Spatialisera alltid! Rummets återkomst i de historiska vetenskaperna", *Scandia. Tidskrift för historisk forskning* 2010:2, s. 2.
- 2 Mark Gottdiener, *The Social Production of Space, Second Edition*, Austin 1985, s. 114–132.
- 3 Henri Lefebvre, *The Production of Space*, Malden, Mass. 1991; Rob Shields, *Lefebvre, Love, Struggle – Spatial Dialectics*, London 1999; Andy Merrifield, *Henri Lefebvre – A Critical Introduction*, New York 2006.
- 4 Fredric Jameson, *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, London 1991; Edward Soja, *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Cambridge, Mass. 1996; Eleonore Kofman & Elizabeth Lebas, "Lost in transposition – time, space and the city", i *Writings on Cities*, Henri Lefebvre, urval, översättning och introduktion av Eleonore Kofman & Elizabeth Lebas (red.), Cambridge, Mass. 1996.
- 5 Merparten av dessa artiklar finns samlade i David Harvey, *The Urban Experience*, Baltimore 1989.
- 6 Henri Lefebvre, *The Survival of Capitalism – Reproduction of the Relations of Production*, London 1976, s. 21, citerad i David Harvey, *The Limits to Capital*, London 2006 [1989], s. 190.
- 7 Harvey 2006, s. xvii–xviii, 415, 427, 442–443.
- 8 David Harvey, "Retrospect on the limits to capital", *Antipode* 2004:3, s. 544–549.
- 9 David Harvey, "The spatial fix – Hegel, von Thünen, and Marx", *Antipode* 1981, s. 3.
- 10 Harvey 2006, s. 200–203.
- 11 För en intressant kritik av *The Limits* se Bob Jessop, "On the limits of *The Limits of Capital*", *Antipode* 2004, s. 3.
- 12 Se även *The Urbanization of Injustice*, Andy Merrifield & Erik Swyngedouw (red.), London 1996.
- 13 I detta sammanhang bör utöver Harveys artiklar samlade i *Rebel Cities* även andra akademiker med en stark offentlig roll nämnas. Verk som framstår som viktiga inkluderar de aktuella antologierna *Cities for People, Not for Profit – Critical Urban Theory and the Right to the City*, Neil Brenner, Peter Marcuse & Margit Meyer (red.), Abingdon, Oxon 2012; *Neoliberal Urbanism and its Contestations – Crossing Theoretical Boundaries*, Jenney Künkel & Margit Meyer (red.), Basingstoke 2011; *Contradictions of Neoliberal Planning – Cities, Policies and Politics*, Tusan-Kok Tuna & Guy Baeten (red.), Dordrecht 2012.